

הלכות תשובה

גם בהלכות אלו מחדש הרמב"ם תחום הלכתי חדש המערב בתוכו הלכה ואגדה. תוך כדי הלכות תשובה משלב הרמב"ם את יסודות האמונה - שכר ועונש ותחיית המתים (ובכך משלימות הלכות אלו, יחד עם הלכות יסודי התורה את י"ג העיקרים שקבע הרמב"ם בפירושו המשנה).

פרק א'

כל עובר עבירה השב בתשובה חייב להתוודות בוודיו שיעיקרו הכרה בחטא, חרטה וקבלה לעתיד. שיעיר המשתלח מכפר על עבירות קלות (מצוות שאין בהם כרת חוץ משבועת שווא ושקר), גם בלי תשובה. בזמן הזה יש ארבע דרגות בכפרת החטא: (1) עבירה על מצוות עשה מתכפרת בתשובה בלבד, (2) עבירה על מצוות לא תעשה שאין בהם כרת או מיתה מתכפרת בתשובה יחד עם יום הכיפורים, (3) עבירה על מצוות שיש בהם כרת או מיתה מתכפרת בתשובה ויום הכיפורים יחד עם ייסורים, (4) וחילול השם מתכפר (לאחר תשובה, יוה"כ וייסורים) רק במיתה.

נקודה להרחבה:

1. האחרונים דנו הרבה האם לשיטת הרמב"ם המצווה היא התשובה או הוודיו. יש שכתבו לחדש שהוודיו הוא המעשה והתשובה היא התוצאה, ויש שכתבו שהוודיו נותן את המשמעות האמיתית לתשובה ומשלים אותה.
2. כתבו להסביר ששיעיר המשתלח מכפר על הקלות אף ללא תשובה משום שהוא מכפר על כלל ישראל והמחשיב עצמו לחלק מכלל ישראל מתכפר מאליו.

פרק ב'

התשובה הגמורה היא שאם יגיע לאותו מצב לא יעשה את העבירה, אך גם כששב בזקנתו נחשבת לו לתשובה. הוודיו חייב להיאמר בפה ולא רק במחשבה אך כולל גם מחשבה לעזוב את החטא. מלבד הוודיו המהלך בדרכי התשובה עושה מעשים המראים שהחליף דרכו (שינוי מקום ושם) ומתפלל ועושה צדקה ומפרסם חטאו לרבים (בעבירות שבין אדם לחברו). התשובה מתקבלת מיד בעשרת ימי תשובה, אך בעבירות שבין אדם לחברו חייב לבקש מחילה. המחילה צריכה להיות על ידי שלש קבוצות של שלשה חברי הנפגע שייבקשו ממנו למחול לו, ואם מת סביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו. יום הכיפורים הוא זמן תשובה, ולכן מתוודין בו בכל תפילה ביום (ואף במנחה בערב יום הכיפורים שמא ייחנק בסעודה).

פרק ג'

בראש השנה שוקלים את הזכויות והעבירות של כל אדם. אם הזכויות יתרות - צדיק ונחתם לחיים, ואם העבירות יתרות - רשע ונחתם למיתה. הבינוני תלוי עד יום הכיפורים וצריך כל אדם לראות עצמו בינוני. המשקל אינו לפי מספר העבירות והזכויות אלא לפי גדלן ולפי דעתו של הקב"ה. מפני שאלו ימי הדין נהגו להרבות בהם בסליחות ובמעשים טובים, וזהו הרמז שבתקיעת השופר להתעורר ולתקן מעשינו.

אף שאדם שעוונותיו מרובין נגזר למיתה, יש לו חלק לעולם הבא, אך יש אנשים שאין להם כלל חלק לחיי העולם הבא כגון הכופרים בעיקרי האמונה והפורשים מכלל ישראל. דווקא אם מתו ללא תשובה, אך אם חזרו בתשובה הרי זה מבני העולם הבא.

נקודה להרחבה: סתירה מפורסמת קיימת בין דברי הרמב"ם בפרק זה שמקבלים את הפושעים בתשובה לדבריו בהלכות ע"ז שאין מקבלים את המינים בתשובה לעולם. הרמב"ם עצמו התייחס בתשובה לסתירה זו וחילק בין הלכות תשובה שאמורות כלפי יחסו של הקב"ה לבין הלכות ע"ז שמתייחסות ליחס של הציבור אליו שיש לחשוש שמא אינו חוזר בתשובה שלימה.

תמצית וביאור של הלימוד, הלכות תשובה מבית הרמב"ם היומי.

פרק ד'

עשרים וארבעה דברים מעכבים את התשובה אבל לא מונעים אותה לגמרי. הדברים מחולקים לקבוצות: חטאים גדולים שהקב"ה מעניש את החוטא שלא יחזור כגון המחטיא את הרבים, חטאים הגורמים שלא ידע איך לחזור בתשובה כגון המבזה רבותיו שאין לו מי שידריך אותו, חטאים שקשה לתקן כגון המקלל את הרבים שלא יודע את מי קילל, דברים קלים שלא נראים לאדם כלל כחטא כאוכל מסעודה שאינה מספקת ומסתכל בעריות, וחטאים המושכים את לב האדם וקשה לפרוש מהם כגון לשון הרע וכדומה.

פרק ה'

דרך אגב מכניס הרמב"ם בפרק זה את יסוד הבחירה החופשית העומד בבסיס התשובה והתורה כולה. האדם עצמו הוא המחליט כיצד לפעול ולחיות ואין אף אחד שמכריח אותו לעשות חטא או מצווה, אלא האדם אחראי למעשיו. אחרת אין משמעות לכל התורה והמצוות ודברי הנביאים ואין משמעות לכל השכר והעונש. אין בכך פגיעה ביכולת הקב"ה כיוון שהוא רצה שתהיה לאדם בחירה.

לכאורה יש בכך סתירה לכך שהקב"ה יודע הכל, אלא שיש לחלק בין הידיעה שלנו, התלויה בזמן וממילא סותרת את הבחירה לבין ידיעת הקב"ה שאינה תלויה בזמן ואינה סותרת את הבחירה.

נקודה להרחבה: שאלת ה"ידיעה והבחירה" העסיקה ומעסיקה רבות את ההוגים בכל הדורות. תשובתו של הרמב"ם גם היא קשה להבנה וכפי שתקף אותו הראב"ד שמכיוון שבכל מקרה מדובר בדברים שאינם בהשגתנו אין טעם לחפש הסברים. הרב שילת מסביר את דברי הרמב"ם שכל הסתירה בין הידיעה והבחירה היא רק משום מישור הזמן-אנחנו יודעים רק את מה שקרה ואם אנו יודעים אותו הרי שבהכרח קרה כך, אך אצל הקב"ה שלא קיים במישור הזמן אין סתירה בין הדברים.

פרק ו'

ישנם פסוקים שנשמע מהם שאין לאדם בחירה אך יש להבינם כראוי. במקרה של הקשיית לב פרעה במצרים ומקרים דומים ייתכן ומדובר בחטא חמור שרק אז שולל הקב"ה את יכולת הבחירה. הפסוקים המתארים בקשה לעזרה בעשיית המצוות כוונתם לבקשה לסילוק ההפרעות בעבודת השם. הנבואה על שיעבוד מצרים מתייחסת לכלל המצרים ולא לאדם מסוים וממילא לכל מצרי בפני עצמו נשאר הבחירה כיצד לפעול.

נקודה להרחבה: תשובת הרמב"ם בעניין שיעבוד מצרים קשה שהרי כל כלל מורכב מפרטים ולכן יש שכתבו שאף אם מדובר בכל אדם בפני עצמו, מכיוון שמדובר בידיעת השם הרי שזו היא בדיוק קושיית ה"ידיעה והבחירה" שעסקנו בה בפרק הקודם, וכך הם אכן דברי הרמב"ם בסוף פרק זה.

פרק ז'

התשובה איננה רק ממעשים רעים אלא גם מהשקפות וממידות רעות. מעלת התשובה גדולה מאוד ומקרבת את החוטא לשכינה ומעלתו גדולה ממעלת הצדיקים, וכל גאולת ישראל תלויה בתשובה.

דרך בעלי תשובה להיות ענוים ושפלים, אך מאידך אסור להזכיר לבעלי תשובה את מעשיו הראשונים.

לב הלימוד

תמצית וביאור של הלימוד, הלכות תשובה
מבית הרמב"ם היומי.

פרק ח'

בפרק זה עובר הרמב"ם לעסוק בעולם הבא שהוא הטובה המגיעה לצדיקים ועליו מבוסס יסוד ה"שכר ועונש". העולם הבא, שבא אחרי המוות, אין בו גוף או דבר מצרכי הגוף, אלא זוהי הנאה רוחנית הגדולה מכל ההנאות הגופניות, והיא השגת הקב"ה. אין דרך להשיג את הטובה הזו בעולם הזה ואלה התאוות כל החכמים וכינו לה שמות רבים כ"נעם השם" ו"צדור החיים". עונשים של הרשעים הוא שאינם זכאים לטובה זו, וזהו משמעות ה"כרת".

נקודה להרחבה: על השקפתו המחודשת של הרמב"ם בהגדרת העוה"ב חלקו רבים והאריך בכך הרמב"ם ב"שער הגמול" שם כתב, כפי התפיסה היותר מקובלת, שהעוה"ב הוא המגיע לאחר תחיית המתים ומדובר בהנאות הגוף ובגוף ממש. אלא שאף הרמב"ם כותב בסוף השער שהגוף יהיה אז הרבה יותר מזוכך ואין הכוונה לגוף שאנו מכירים ולכן הוא כותב שייתכן ודעתו קרובה לדעת הרמב"ם.

פרק ט'

אם העולם הבא היא הטובה שאין בה גוף, ממילא יש להבין שכל ייעודי התורה התלויים בגוף אינם העוה"ב. משמעותם של טובות אלו "ונתתי גשמיכם בעתם" וכדומה שהם מסייעים ללמוד תורה ולהשכיל בידיעת השם וכך להגיע לחיי העוה"ב. באותה צורה גם ימות המשיח חשובים מפני שיהיה בהם הרבה יותר קל להשכיל ולהגיע לחיי העוה"ב. בימות המשיח עצמו לא יהיה אף שינוי מהחיים כיום מלבד הריבונות הישראלית.

פרק י'

אף על פי שעסקנו בפרקים הקודמים בשכר ובעונש, עבודת השם צריכה לבוא מאהבה. עבודה מתוך פחד מהעונש או מתוך ציפייה לשכר היא עבודה מיראה וטובה לחינוך הקטנים עד שיגדלו, אך העבודה האמתית היא לעשות את האמת מפני שהוא אמת. העבודה מאהבה גמורה היא מדרגה שרק יחידים כאברהם אבינו זכו לה, ומשמעותה לאהוב את הקב"ה אהבה עזה כחולי אהבת אישה שכל הזמן חושבים עליה. כל שיר השירים הוא משל לאהבה זו.

מסיים הרמב"ם את ספר אהבה שאהבת הקב"ה נקשרת בלב האדם על פי הדעה שיודעו ועוסק בו ולכן האדם צריך ליידד עצמו לידע את קונו כפי הכוח שיש בו. "על פי הדעה על פי האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה".

נקודה להרחבה: הרמב"ם משווה בפרק זה את אהבת הקב"ה לאהבת אישה. הרב ליכטנשטיין בספר מבקשי פניך כתב שיש מחלוקת בין הפילוסופים האם אהבת הקב"ה דומה לאהבת אדם או שמדובר בדבר אחר לגמרי. הרב ליכטנשטיין כתב שהוא סבור שמדובר בדבר אחר לגמרי, ואף שמדברי הרמב"ם כאן נשמע שיש השוואה ביניהם, הרי שהרמב"ם כתב בסיום ההלכה שאהבת הקב"ה היא "יתר מזה" וייתכן וכוונתו שאין כלל מקום להשוואה אלא רק לשבר את האוזן.